

НАУКОВІ СТУДІЇ

ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

УДК 94 (477. 86) : “1868/1981”

Дарія Ониськів
м. Калуш

Північно-західна Калущина в 1868–1981 рр. (За щоденниками Ярослава Дякона)

Анотація. У статті досліджено щоденники Ярослава Дякона – народного вчителя, просвітянина, громадського діяча, репресованого. Проаналізовано записи 1968 р. – початку 1982 р., коли автор проживав у с. Кропивник на Калущині. Досліджено діяльність парафіяльних священників в умовах підпілля ГКЦ та перебіг подій у краї. На основі метеорологічних заміток простежено зміни погодних умов північно-західної Калущини та їхній вплив на розвиток сільського господарства. Розкрито події «Празької весни 1968» й заворушення в Польщі 1976 р. та їхні наслідки для краю.

Ключові слова: Ярослав Дякон, щоденники, події, аналіз, церква, священник, «Празька весна».

Ярослав Дякон (1899–1982) – народний вчитель, український інтелігент, просвітянин. Його освітянська діяльність на Калущині припадає на 20–40 рр. ХХ ст. Саме на початку 20-х рр. минулого століття українські педагоги й культурні діячі головну увагу приділяли розробці теоретичних основ національної освіти й виховання. Вони ставили за мету збереження національної самоідентифікації українського населення краю й підготовку молоді до здобуття власної держави. Свою увагу педагоги й культурні діячі концентрували на зміцненні національної свідомості [6, с. 69]. Саме такий виховний ідеал ставив Ярослав Дякон за основу у своїй вчительській практиці в народних шко-

лах бойківських сіл Слобода Небилівська, Петранка (*нині – Рожнятівського р-ну*) та Голинь (*Калуського р-ну*).

Ярослав Дякон (*фото 13*) народився 10 січня 1899 р.* у сім'ї священника, просвітянина, у 1927–1936 рр. – декана Калуського деканату ГКЦ о. Григорія Дякона [12, с. 13] с. Махнівці на Тернопільщині (*нині Золочівський район Львівської області*). Навчався у Львівській гімназії. У той час Я. Дякон брав активну участь у залученні учнів і студентів Львова до похорону Івана Франка. Переносив його останки під час перепоховання. Будучи гімназистом, Я. Дякон вступив до Легіону січових стрільців. Також був старшиною Української галицької армії [7, с. 38 ; 8, с. 18–19; 15, с. 283–287].

Педагогічну освіту Я. Дякон здобув у Львівській вчительській семінарії. «До того вчився не в офіційному Львівському університеті ім. Яна Казимира, а в Українському таємному університеті. Лекції там читали професори-українці по квартирах студентів, зрідка вдавалось винаймати більші приміщення. Але польська влада досить швидко припинила діяльність цього «розсадника підозрілих» націоналістичних ідей. Ярослава разом з іншими студентами заарештували, кинули до недоброї пам'яті львівської тюрми «Бригідки». Там як слід відгамселили – дали вовчий білет «без права вступу у вищі школи польські» – то ж довелося вступити до вчительської семінарії, бо вона, як на

* У 2019 р. минуло 120 років від дня народження Я. Дякона. З цієї нагоди 2018–2019 навчальний рік у Петранківській ЗОШ І–ІІІ ст. був проголошений роком Ярослава Дякона. 20 січня 2019 р. у цьому навчальному закладі відбулися урочистості, під час яких на приміщенні школи відкрили меморіальну дошку цій непересічній особистості (автор – калуський скульптор Ігор Семак). На урочистості з'їхалися донька Я. Дякона калушанка Віра Пілянська, 1930 р. н., і його онуки зі всієї України.

сучасну мірку, дорівнювала середній спеціальній освіті. Добре, що після цих пригод взагалі вдалося знайти роботу вчителя у глухому селі», – розповіла його онука, мешканка м. Рівне Оксана Дякон [13]. Після вчительської семінарії він працював у школі с. Слобода Небилівська під Перегінським.

Найстаршого сина Я. Дякона, гімназиста, члена ОУН-«Юнацтва» Ігоря Дякона в 1943 р. заарештувало гестапо в Станіславі. Через чотири роки він, студент I курсу Станіславського медичного інституту, за те, що заготовляв ліки для УПА, був засуджений Військовим трибуналом Станіславської області до 10 років виправно-трудових робіт. А в 1950 р. вся сім'я Я. Дякона (крім нього, дружина Софія та двоє дорослих дітей: Орест і Віра) були вивезені в Томську область. Повернулися з Сибіру в 1957–1958 рр. Після повернення Я. Дякон із дружиною Софією проживав у с. Кропивник на Калушині. Там і поховані [10; 11].

У родинному архіві киянина Андрія Дякона й калушанки Віри Пілянської (*фото 14*) збереглися щоденники Я. Дякона. У його внука Андрія Дякона – за 1958–1961 рр. [1], 1968–1974 рр. [3] і 1975–1981 рр. [4], а у доньки Віри Пілянської – за 1962–1967 рр. [2] й початок 1982 р.. Ці щоденники дають нам змогу відстежити життя м. Калуш і навколишніх сіл (найбільше – с. Кропивник) протягом тринадцяти років.

Два щоденники Я. Дякона (1958–1961 рр. і 1962–1967 рр.) вперше були проаналізовані автором у статті «Північно-західна Калушина в 1958–1967 рр. (За щоденниками Ярослава Дякона)», опублікованій у збірнику «Калуські історичні студії» у 2018 р. [9, с. 50–67]. Загальна характеристика й аналіз усіх чотирьох щоденників і трьох аркушів 1982 р. поміщені в книзі «Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента» [8; 16].

У пропонованій статті описуємо життя м. Калуш і навколишніх сіл протягом 1968–1981 рр., проаналізувавши щоден-

ники Я. Дякона за 1968–1974 рр. (далі Щоденник 1) [3] і 1975–1981 рр. (далі – Щоденник 2) [4].

Обидва щоденники авторка досліджувала у вигляді сканкопій. Для записів у Щоденнику 1 Я. Дякон використав загальний зошит у лінійку. Щоденник 1 складається з різного (1–2; 189–193 стор.) і власне щоденника (4–185 стор.). Має 193 сторінки, три з них (3, 186, 187 стор.) – чисті. Формат: 19,5x15,5. Автор щоденникових нотаток уперше використав кулькову ручку: червоного, фіолетового, синього й зеленого кольорів. Червоним кольором він фіксував дуже важливі події місцевого й міжнародного значення. Почерк – розбірливий.

Записи в Щоденнику 1 Я. Дякон здійснював регулярно, лише зрідка кілька днів об'єднував загальним записом, а в кінці місяця – підсумок. У Щоденнику 1 автор почав практикувати досить детальні підсумки року: від 1968 до 1973 виділяє для цього цілу сторінку. У кінці 1974 р. підсумок відсутній.

Більшість років у Щоденнику 1 Я. Дякон починає з власних віршованих рядків. Рік виділяє в основному червоним кольором, зрідка поєднує два-три кольори.

На стор. 4 каліграфічно виведеними буквами читаємо: «Послідна картка грудня відкривається // 1967 рік // кінчається // а // 1968 рік // січнем місяцем починається». На наступній сторінці каліграфічно виведено червоним кольором «1968 рік», далі йдуть рядки (зеленим кольором): «Новий записник починаю // В ньому всі записи вміщаю // По дням, тижням // Місяцям і рокам // Щоб було на згадку // Нашим нащадкам», нижче – «Дякон Ярослав Григорович» (синім). 1970 рік («An. D. 1970») виділено червоним і синім кольорами, збоку – примітка «малювала: Ляля». Це є свідченням того, що автор залучав до ведення щоденника й онуків. «Рік 1972 // зачинаємо – щастя взаємно бажаємо!» – такий початок передус 1972 р. Цікавий вступ до 1973 р., який відразу говорить про найбільше бажання

Дяконів у тому році – міцного здоров'я й газифікації будинку: «Рік // 1973 // разом зачинаємо // здоров'я собі бажаємо // і // газу». «А. Д. // 1974 // зачинаємо // нам Всім // здоров'я і щастя // бажаємо, // щасливо його перебути // та // всякого горя оминути!!», – отакі побажання автора на 1974 р.

Для Щоденника 2 Я. Дякон використав загальний зошит у клітинку з видавничим написом *Palanga (Паланга – курортне місто заходу Литви на березі Балтійського моря. – Д. О.)*. Щоденник 2 складається з несистематизованих записів (1; 186–188 стор.) і власне щоденника (2–183 стор.). Записник має 188 сторінок, три з них (3; 184–185 стор.) – чисті. Формат: 20,5x14,5 Автор використовує кулькову ручку фіолетового й синього кольорів. Червоним кольором (олівець) записує або підкреслює двома лініями важливі події як місцевого (у тому числі й родинного), так і міжнародного рівнів. Почерк – розбірливий.

На відміну від попередніх, Щоденник 2 Я. Дякон вів не-постійно, в усі ці роки кілька днів об'єднував загальним записом. Короткий підсумок у кінці місяця трапляється регулярно. У Щоденнику 2 автор продовжує практикувати досить детальні підсумки року: від 1975 до 1980 виділяє для цього цілу сторінку. У кінці 1981-го підсумок відсутній.

На титульній сторінці зверху Щоденника 2 автор зробив запис латиною: «*Soli Deo honor et gloria*» (у перекладі означає «Єдиному Богу честь і слава»). Посередині обкладинки він цитує Кобзаря («Кавказ»): «Від молдаванина до фіна на всіх языках все мовчить, бо благоденствує» Т. Шевченко» (по пам'яті).

У Щоденнику 2 Я. Дякон майже не практикує віршованих вступів до кожного року, як це спостерігалось в попередньому. У 1977 р. він замість віршованих рядків пише латиною абрєвіатуру «*S. D. N. et G.*» і розшифровує її: «*Soli Deo honor et gloria*» («Одному Богу честь і слава»). У 1979-му – «*Sursum*

corda» («До серця»). 1980 р. Я. Дякон розпочинає емблемою Олімпійських ігор – п'ять переплечених кілець. І тільки на початку 1981 р. висловлює побажання: «Дав би Бог, щоб був лучший, як минулий!» (*Опис щоденників подано за [8]. – Д. О.*).

Якщо проаналізувати записи в Щоденниках 1 і 2, то їх можна систематизувати таким чином: моніторинг щоденної погоди (температура повітря, опади, а також наслідки тих чи інших погодних умов для господарства); короткий опис того, чим автор особисто чи члени його сім'ї займалися в цей день, хто до них заходив, приїжджав; їхні переживання з того чи іншого приводу; місцеві події (села, краю); події в державі (СРСР); міжнародні події, узагальнена інформація за місяць, а в кінці року – за рік, і її аналіз. Але в ці роки автор більше приділяє увагу родинним справам, ніж загальнодержавним чи міжнародним подіям, як це спостерігали в перших двох щоденниках [1; 2]. Акцентує на стані здоров'я – своєму й дружини. Переймається долею своїх рідних, особливо онуків, веде з ними переписку, що постійно фіксує в щоденниках.

У статті зупинимося тільки на тих записах Я. Дякона, які дадуть змогу відстежити життя м. Калуш і навколишніх сіл із 1968 до початку 1982 р.

Як свідчать Щоденник 1 і Щоденник 2 Я. Дякона, протягом цього періоду найхолодніший перший день року на Калушині був у 1970 й 1973 рр. Тоді автор зафіксував -17°C . Тільки на один градус вищою була температура повітря 1 січня 1969 р. : «сонячно, але морозно» – -16°C . Зате в 1972 і в 1974-му в цей день спостерігалася «осіння погода» – -1°C і -2°C відповідно. І 1981-й прийшов у Галичину з -1°C , але з хуртовиною. Якщо у перший день 1975 та 1977 рр. було -8°C і -10°C відповідно, «цілий день холодний, морозний вітер, м[алий]сніжок» у 1975 р., «хмарно – холодний вітер» у 1977-му, то 1 січня 1976 р. автор фіксує плюсову температуру: « $+2^{\circ}\text{C}$. Хмарно відлига».

Найхолодніший перший Святий вечір на Калущині в період з 1968–початок 1982 р., за записами Я. Дякона, був у 1969 р. Тоді він зафіксував -26°C , «сон[ячно], але д[уже] холод з вітром східним». А найтепліше було на перший Святвечір у 1975 р.: « $+5^{\circ}\text{C}$, тепло». Не спостерігалось зимової погоди й на другий Святвечір. « $+1^{\circ}\text{C}$. Г[арний] сон[ячний] день, ТЕПЛО як вліті в полудни в тіні $+12^{\circ}\text{C}$ », – констатує Я. Дякон. І взагалі січень того року «цілий місяць д[уже] теплий, без снігу і дощу». Автор наголошує, що «ніхто такого не пам'ятає». Старий Новий рік у 1972 р. – з 25-градусними морозами. «Сон[ячно], але с[ильний] мороз. Цілий день грію хату, бо с[ильний] холод», – такий запис зробив Я. Дякон 14 січня. У 1974-му не тільки на Різдво, а взагалі в січні майже не було снігу. Про другий день свят надibuємо досить дивний для Прикарпаття запис: «морозно, без снігу, на дорозі порох» («А снігу нема» і в лютому). Зате в 1981 р. 6–7 січня при -15°C «сніг добре покриття землю». А 9–10 – -28°C , «с[ильний] холод», так що на третій день Різдва «5 годин не було газу». Взагалі січень 1981 р. «морозний зі снігами до кінця місяця, мороз до -28°C ».

Щодо Великодня, то протягом періоду, який досліджуємо, найтепліші ці християнські свята на Калущині були в 1976 р. Тоді Паска випала на 25–27 квітня і автор щоденників зафіксував $+14^{\circ}\text{C}$. Хоча досить часто у Великодні свята було холодно, навіть випадав невеликий сніг. Скажімо, усі три Великодні дні 1968 р. були «гарні, сон[ячні], д[уже] теплі» ($+4$ – $+8^{\circ}\text{C}$). Великдень тоді випав на 21–23 квітня. Наступного року Паску відзначали на тиждень раніше, 13–15 квітня, але погода зовсім інша: «13. $+3^{\circ}\text{C}$. Хмарно, мерчить дощик; 14. 0°C . хмарно, дощ, холод; 15. $+3^{\circ}\text{C}$. Хмарно, дощ, холодно... страшна грязь». А в страсний четвер того року взагалі зафіксовано -6°C . У Великодну П'ятницю й суботу 1980 р Я. Дякон фіксує «великий снігопад».

У перший пасхальний день, 6 квітня, «дощ – цілий день. Грязь». В наступні два дні – «холод».

Як же погодні умови в ці роки впливали на сільське господарство Калущини? Якщо проаналізувати всі роки, які досліджуємо, то найнеурожайніший був 1970 рік – за записами Я. Дякона, «час дощів, повеней», «а за тим неурожай на всі ярини і збіжа. Трави вирости великі і багато сіна зробили люди. Бараболі майже не було, зглядно мало було. Сади також нічого не вродили, крім слив». Хоча й через десять років, у 1980-му, ситуація не краща: «Всеї бараболі 3-та часть минулорічної».

У підсумках 1968 р. Я. Дякон констатує: «1968 рік з початку весни і літа сухий, аж в серпні зачали падати дощі, які падали до кінця літа і пізньої осені, через те бараболі хоч вродило багато, але багато також зігнило на полі». Зате із садовини «найбільше зібрали винограду,...агресту,...трускавок і малин». «Решта дерев» того року «не цвила».

«На загал малоурожайний взах[ідних] областях» і 1973 р. «В нас бараболя дуже слабо, так що мало єї вживаємо, – пише автор. – Багато вродила садовина і друга огородовина». А от «на сході великий урожай [...] – забрали 1 міліард пудів зерна».

Зате 1971 р. видався «дуже урожайний на все». «Гарно вродила бараболя і вся ярина. Тай сади вродили багато ... Багато вродив виноград, сливи і вишні ... помідори». Бо ще в квітні «люди більшостью і колгосп закінчили весну, все зачало сходити». Щодо травня 1971 р., то Дякон зауважує, що «давно такого тепла в маю не було». Зате червень «хоч сухий, але холодний, горячих днів було мало». Напевно тому, що «в Татрах 19-го випав сніг». Зафіксував Дякон сніг серед літа і в 1973 р.: «15 травня великий сніг в Карпатах – холод», «16 червня знов сніг в Карпатах – холод».

Із щоденних записів Я. Дякона дізнаємося, що «через брак цілком снігу» в лютому 1972 р. «озимина пропала». Уже в берез-

ні 1974 р. Я. Дякон відзначає засуху: «Місяць д[уже] сухий, ані разу дощу», «Такого сухого, горячого марта ще ніхто не пам'ятає і я не пам'ятаю, щоб в марті в селі не було болота». «Дощ – перший за весну, але холодний» випав на Шуткову неділю, 7 квітня. У кінці 1975 р. він пише, що «з засухою може бути велика біда, знов грозить неурожай».

«Найхолодніший липень в цьому (XX. – Д. О.) сторіччю» Я. Дякон фіксує в 1978 р. Жовтень 1979 р. «сухий, аж 23-го зачав дощ настали морози нічю до 10⁰С, вдень сонце, 29-го зачав падати сніг». Із записів Я. Дякона дізнаємось: «синоптик подає», що «таких морозів і холоду зі снігом в кінці жовтня ще на Україні не було». 3 листопада він записує: «Великий холод – таке в жовтні і листопаді було 1920 р.».

Несприятливі для урожаю ні весна, ні літо 1980 р. Згідно зі щоденними записами автора, від 17 до 23 березня на Калущині «безустанку» падав сніг – «випало д[уже] багато – норма за цілу зиму». Квітень того року «хмарний, дощевий зі снігом». «Такого не було за 20 літ», – констатує Я. Дякон. У підсумках квітня червоним кольором автор наголошує: «Страшний місяць», «все пропаде. Місяць холодний, мокрий зі снігом – на городах нічого не сходить – найгірше фасоля і кукур[удза]. Заповідають великий неурожай». Червень «мокрый, холодний», «городи заляло» – «бараболі не буде». «Д[уже] важкий» і липень: «холодний, дощевий, грозовий – всюди вода все заливає, повені... Город мокрий, багно не знати чи щось вродить». Люди досаджують «багато бараболі», «бо не посходила». І тільки з 1 по 5 серпня зустрічаємо запис: «Випогодилося! Нарешті – горяч – літо». Та попри це «місяць дощевий, холодний», відповідно «на городах все тупо росте», «на бараболю мала надія». Правда, «є фасоля, трохи буряків і огірки». Зате вересень «погідний – перепадисті дощі». Результат мокрого й холодного літа – малий

урожай: «Всеї бараболі 3-та часть минулорічної». У жовтні – «сухше як було цілу весну і літо».

Щоденник Я. Дякона за 1968–1974 рр. засвідчує, як змінюється побут краян. 22 червня 1971 р. він робить запис: «Микола (зять Я. Дякона, чоловік його доньки Віри. – Д. О.) дістав машину», 3 липня «привіз машину – 3 тис. руб.». Наступного року «з Калуша відбули машиною подорож до Рави, Закарпаття і т. п. разом 2300 км». На подвір'ї в батьків Віри Микола будує гараж. А в липні 1973 р. «Орест (молодший син Я. Дякона. – Д. О.) купив машину жигулі», після чого часто привозив у гості до батьків всю свою сім'ю. У кінці серпня у Дяконів «підключили газ-плиту» й «... установили ... телевізор».

За щоденником Я. Дякона можна перенестися в «Празьку весну 1968» та відслідкувати, як вона вплинула на життя наших краян. Перший запис про події в Чехословаччині, зроблений червоною ручкою, зустрічаємо 24 березня: «Великі перемини в Чехії, усунули президента». А в кінці місяця автор пише: «В Чехії звільнили Новотного з президента, а зробили ген. Свободу». 17 липня: «В Чехах знов неспокійно». А 26-го дізнаємося про реакцію наших краян на ці події: «Великий переполох, що ночію беруть в армію». Наступного дня автор їде «до Кал[уша] по провіант – ... люди все викупили». На початку третьої декади серпня Дякон записує, причому зеленим кольором, ще й підкреслює червоним: «В Чехах великий неспокій – наші заняли Прагу». 25-го констатує: «Войсько їде на Чехи». У кінці 1968 р. підсумок: «В липні міс[яці] зачався неспокій в Чехах, що [...] до того щоруські з другими соц[іалістичними] /державами заняли цілу Чехію. Потім по 3 місяцях забрались оставили частину війська, але спокою вже не було до кінця року». Нема спокою й з початку наступного року. У січні 1969-го «студенти в Чехах самоспалюються – 8 чоловік, жадають, щоб «Іван Фуфайка» чапав додому і знесення цензури».

Із записів Я. Дякона стає відомо, що з січня 1968 р. «повизшили платню (*заробітну платню*. – Д. О.) до 60 руб.». 31 серпня 1968 р. «убило дівчину з 7-го кл[асу] – грім». Із підсумків вересня дізнаємося, що «на хімзаводі – згорів ТЕЦ».

3 жовтня 1969 р. Дякон пише, що «треба вчителів», очевидно в Кропивнику. Бо далі він продовжує: «але нам нічого не ділять, от біда тай тільки». 16 березня 1969 р. проводилися «вибори до села, району і області». У червні дізнаємося, що в Калуші «виселяють людей в саме полудне б[іля] базару, бо будують» щось там. Також того літа у Кропивнику «інтенсивно кінчають будову школи, щоб до 1-го вересня здати». У перші дні листопада («падолиста») «говорять про обмежену купівлю хліба». І вже 6 листопада Я. Дякон пише: «Я до міста, продуктів нема», а через 20 днів він констатує: «страшно великі перебої з хлібом», «бо люди годують ним худобу, свиней, курей». Причиною цього став неурожай того року на картоплю («бараболі нема»).

3 січня 1970 р. дізнаємося, що «згоріла в Кал[уши] стара поліклініка – епід-санстанція». Вересневий запис цього року свідчить про те, що і в 70-х роках ХХ ст. ціни на продукти не були сталими. 1 вересня «люди масово купують цукор», через день – «цукор ще стара ціна».

1 листопада 1970 р. в щоденниках Ярослава Дякона вперше трапляється запис, у якому йдеться про Листопадовий Зрив і проголошення ЗУНР (Західно-Української Народної Республіки): «Нині річниця 1-го ХІ.1918 р.». Причому зроблений він червоним кольором. На той час це досить сміливий запис.

Напередодні Старого Нового 1971 р. Дякон повідомляє, що «зачидилися 4 хлопці ... – один вже помер». А день перед тим «побили вчительку». З початку того року в Кропивнику робили нову електролінію. 29 січня автор пише: «Вже скоро нам відітнуть світло, бо роблять нову лінію». У березні 1972 р. почи-

наються записи про те, що в Кропивнику проводять газ. 31-го «копають вулицю на газ». 27 лютого 1973 р. «з великим трудом включили газ – горить тепло». Автор відразу оцінив його переваги: «То велике добро, бо в хаті тепло і чисто». У середині грудня 1973 р. «підключили газ до асфальт/заводу».

На початку листопада 1972 р. Я. Дякон фіксує: «кінець роботи на шахті (*рудник «Ново-Голинь»*. – Д. О.) – все вибрали». У ті ж дні спостерігається «великий брак муки».

Згідно із записом Я. Дякона, 1 серпня 1973 р. «перестала ходити колійка», яка була в той час чи не найосновнішим засобом сполучення: «до Калуша по продукти все пішки, бо колійки нема». Тому на початку грудня він пише «письмо на АТК за автобус».

З 11 на 12 грудня того року в Кропивнику «обікрали церков /3 чаші, 3 ложки, 1 велике Євангеліє дуже цінне/». 2 березня наступного, 1974-го, «переїхала ціла контора ССТ з Голиня сюди» (*в Кропивник*. – Д. О.).

Із щоденних записів Я. Дякона дізнаємося і про казуси поштових послуг. «Орестові ми післали посилку, але проломили кришку,.. і посилку з Кал[уша] вернули», – читаємо у підсумках лютого 1971 р.

У підсумках березня 1975 р. автор повідомляє, що в Кропивнику «зачали проводити газ до школи». 24 липня 1975 р. він пише, що «криза з хлібом». Продовжує цю тему в грудні: «13. Брак хліба». Не краща ситуація й наступного року: «14–15 квітня. Брак хліба по магазинах». «Перебої з хлібом» і в кінці листопада – на початку грудня 1978 р. А в кінці січня наступного – «великі перебої з хлібом». На фоні цих записів розуміємо, наскільки важливими для вчительської сім'ї похилого віку були «6 кг муки – гарної – сухої», яку щороку в грудні «дітали за учителів».

У січні 1976 р. «на шахті старій відкрили амбулатор[ію]». 25 травня того року почали «будувати медпункт в Мостищу». 23–24 червня «злучили колгоспи». Як повідомила з цього приводу уродженка с. Кропивник Ярослава Шеремета, у колгосп «Росія» тоді входило 8 сіл: Кропивник, Сівка Калуська, Голинь, Пійло, Хотінь, Кадобна, Довга Калуська, Мостище; головою колгоспу був Мар'ян Посацький [14]. 13 липня в Кропивнику «зачали оббивати церков дошками, збирають гроші на краску». 9–10 серпня вже «обшальювали і зачали малювати».

25 червня 1976 р. Дякон повідомляє про те, що «в Поль[щі] заворушення що до цін». Наслідки цього країни відчують у кінці жовтня: «Великі недостачі... м'яса цілком нема, все продають по 200 гр[ам], бо все масово післали до Польщі, щоб там тихо сиділи». «Добре що хоч вродила бараболя і капуста, навіть забракло оливи», – аналізує ситуацію автор. У кінці листопада «в магазинах нема омасти кромі лою, м'ясо зникло також». 8 грудня «продуктів кромі хліба нема», 31-го «нічого нема по магаз[инах]». Польську тему продовжує і в 1980 р. У жовтні автор щоденника повідомляє про те, що в магазинах нема продуктів: «В нас велика недостача зі всіми продуктами, навіть печеня зникло». «...а всі мовчать якби нічого не було», – констатує він. Правда, «привозять потрохи хліба на село». 3 листопада «появилась цукерка в магазині, а то не було». А «продуктів далі нема». «Великі перебої з хлібом», «по магазинах пусто» і в кінці грудня. Автор пояснює це тим, що відвезли «все в Поль[щу] на свята», бо там «спокою нема – не хочуть русс[ких]». Правда, у середині листопада «великі перебої з хлібом» ще й тому, що «в Кал[уши] завалилась піч – возять з Івано-Франківська».

Я. Дякон не сприймає «колективне господарювання». У підсумках жовтня 1976 р., коли вже 20 числа фіксувалося -6°C , він пише: «...до кінця місяця ще в колгоспі остало багато

буряків, брукви, моркви, бараболь – от капарники!». Як результат – 1 листопада «всі автобуси на бураках люди пішком».

У листопаді 1979 р. Я. Дяконом зафіксовані «арести начальників за зловживання», які проходили в Івано-Франківську.

Варто виділити записи автора, які стосуються діяльності Церкви на Калушині у період 1968–1981 рр., коли якраз Греко-Католицька Церква перебувала в підпіллі, а діючі храми контролювала радянська влада. Із записів Я. Дякона дізнаємося, що у вересні 1969 р. в Кропивнику «б[іля] магазину (сільмагу) збурили хрести». Та попри утиски в сільському храмі на Богослужіннях завжди було людно. 17 березня 1968 р. зустрічаємо такий запис: «Ми обоє в церкві [...] проповідь [...] з газети «без попа і Бога світла дорога». – Люди плакали». Щороку у Великодну п'ятницю «в церкві на плащ[аниці] маса людей» (як і «маса людей за шуткою» та «багато людей» на третій день Великодніх свят 1970 р.). А по полудні Я. Дякон ще й «поїхав з дітьми (онуками. – Д. О.) до плащ[аниці] в Калуш». Усі три великодні дні, 21–23 квітня 1968 р., в Кропивнику «в церкві маса людей». Але відразу по Великодні Дякон робить тривожний запис: «Преслідування за дзвонення в церкві». Автор щороку фіксує багатолюддя і в Страсний четвер: «Веч[ером] я на страстях від 7-ої до 11-ої – маса людей» (10.04.1969 р.), «веч[ером] на страстях маса людей, зач[алось] о 7-ій» (15.04.1971 р.). Йшли люди на Богослуження і на другий Святвечір та Водохрестя: «В церкві... багато людей» (18.01.1970 р.), «На Йордані маса людей» (19.01.1973 р.). У 1970 р. «Великодні свята випали гарні: теплі і сухі, в церкві маса людей», – пише у підсумках квітня того року Я. Дякон і тут же повідомляє: «...до Кадоб[ної] дали молодого батюшку» (до цього з 1942 р. Кропивник і Кадобну обслуговував о. Роман Дякон, молодший брат Я. Дякона: «Сидимо ми в хаті, бо Служба Божа в Кадобній» (14.01.1970 р.).

19 грудня 1975 р. (храмове свято в Кропивнику. – Д. О.) він робить такий запис: «В церкві маса людей. Службу мав о. Богдан з Голиня». А в підсумках місяця дізнаємося: «...потім великі неприємності, штраф 10000 руб.». З початку 1976 р. автор щоденника пише, що відправа в церкві триває 2,5–3 години: 7 січня: «Відправа в церкві о 11-й скінчилась пів на 2-гу»; 18 січня: «В церкві д[уже] довга відправа від 11-ої до 14-ої»; 19-го: «В церкві довго». На Великдень того року «через всі дні Служба Божа о 8-й» – «так наказали». 7 грудня надibuємо короткий тривожний запис: «Щось крутять з церквою». На храмове свято «другого свящ[енника] не допустили правити, хочать змусити Ром[ка] йти на пенсію». А в кінці місяця дізнаємося: «19-го не дозволили другому священникови на празник правити, дозвіл відкликали телеграфічно». Хоча наступного року храмове свято вже без проблем: «19. 2 свящ[енники] Кал[уш]+Вістова». 4–5 січня 1977 р. Дякон пише, що «знова чіпляються за церков – переслідують». Та попри це на Водохрестя «в церкві багато людей».

3 січня 1978 р. детально дізнаємося, як у той час жила релігійна громада в Кропивнику. Розуміємо, що крім о. Романа є новий священик – нововисвячений. «Незгода з «вихрестом»!!», – записує Я. Дякон 9 січня. А «13-го Вихрест навів порядок в церкві – Ром[ко] сердиться». 23 березня «замкнули церкву» в Кропивнику, 25–26: «Церкві – новий комітет. Закрита церков». Не правиться й на початку квітня, «бо Ромко хорий». Але в Шуткову неділю, 23 квітня, «Ромко править». На третій день Великодніх свят, 2 травня, «по Сл[ужбі] Божій велика буча». А 19-го «Ромка і дяка звільняють з роботи»; 21: «Богослужіння нема. закрита церква»; «22-го Ромка на пенсію. Вже не править. В церкві не правлять». 4 червня «Служби Божої нема – от наробили біду». І тільки 8 червня: «В церкві новий батюшка». Хоча чомусь 11-го «Сл[ужби] Б[ожої] не було», а 18-го «Була

Сл[ужба] Божа – зі Брошнева». «До 28-го правив з Брошнева о. «Деркач». Протягом липня вірні Кропивника не можуть відвідувати свою церкву, бо «тут Сл[ужби] Б[ожої] нема». «Цілий місяць не було Сл[ужби] Божої – нема кому!!». Я. Дякон ходить «до церкви в Калуш». Пише, що там «д[уже] гарний хор». 27 і 28 серпня в Кропивнику «2 дні правив ... о. Терлецький з Завою». А 21 вересня – запис червоним кольором: «Новий батюшка о. Николай (о. Микола Балащук, з 15.02.2005 р. – митрополит Вінницький і Брацлавський Роман. – Д. О.)... Мав Сл[ужбу] Б[ожу] першу». «Правив новий» і 24-го, і 27-го: В церкві маса людей – гарно». Того року на свято Святого Миколая «в церкві 3 свяще[нники]... Маса людей, гарна відправа і проповідь». Наступного, 1979-го, «на празнику не було чужого священика». А в 1980-у «на празник 3 чужі священники – багато людей – кінець о 16-й».

16 жовтня 1978 р. Я. Дякон повідомляє: «помер о. Михаїла». Священник о. Костянтин Михаїла з 1938 по 1947 р. душпастирював у церкві святого Архістратига Михаїла в с. Сівка-Калуська. У липні 1947 р. його засудили на 10 років – «за вінчання бандерівської пари». Відбував покарання в «трудлагерях» Кіровської області [8, с. 138–139].

6 лютого 1979 р. дізнаємося, що «в Голині рух за церков». «Борба в Голині за церков» триває і в травні. У середині квітня автор щоденника пише: «Грозять, що не дадуть святити, бо кажуть зняти хрести». 20 і 21 квітня «знимали Хрести по селі». А 20 травня «в Мостищу закрили церков». Із підсумків місяця розуміємо, що Дякона як репресованого й тепер не залишають у спокої: «Нищать всі хрести. На мене підозра, от біда тай тільки». На фоні останніх подій «в церкві – важка проповідь».

На Різдво-1980 в Кропивнику «відправа о 9-й, бо ... батющі ще дали Перевозець». 18 січня через це «пізніє свячення

води». Рівно через рік, 7 січня 1981-го, «в церкві о 10-ій годині гарна відправа, прекрасна проповідь, маса людей».

Зафіксована у Щоденнику 2 Я. Дякона й подія, про яку вголос почали говорити й писати у місцевій пресі тільки після проголошення незалежності України. 3 березня 1980 р. читаємо: «В Томашівцях убили свящ[енника] і його жінку, а хату з ними спалили». А в підсумках місяця автор уточнює: «3-го убили священика з їмосцею, голови забрали, а хату спалили». Мова, ймовірно, йде про жахливе вбивство о. Гургули та його дружини.

Зі Щоденника 2 також дізнаємося, що до хати Ярослава й Софії Дяконів односельці (а може й жителі сусідніх сіл), які не могли відкрито ходити до церкви (щоб не втратити роботу), приносили хрестити дітей. 9 грудня 1980 р. надibuємо запис: «Я в Ром[ка] заповідав хрест[ини]». А наступного дня: «Сусіди хрестили в нас Володимира».

30 вересня 1981 р. Я. Дякон сповіщає про перехід на «зимовий» час: «Переміна часу на зимовий – одна година взад». Саме з 1981 р. у СРСР запровадили сезонні відмінності між літнім і «зимовим» часом.

Загалом, трактування фактів Я. Дяконом, як стверджує професор Олег Малярчук, дозволяє нам з'ясувати його життєву позицію, яка свідчила про його «інакодумство» [8, с. 6–7].

Досліджені щоденники Я. Дякона є важливим джерелом для вивчення повсякдення Калущини означеного періоду. У розглянутих записках простежується глибина думки автора, схильність до аналізу й узагальнення висвітлюваних ним фактів, ґрунтовність висновків. Обізнаність педагога з суспільно-політичними подіями світу, країни, краю, зацікавленість ними, а метеорологічні записи вказують на уважність і ретельність його як спостерігача за змінами кліматичних умов на Калущині.

Джерела і література

1. Щоденник Ярослава Дякона (1958–1961) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 115 с.
2. Щоденник Ярослава Дякона (1962–1967) / Рукопис // Родинний архів Віри Пілянської (Дякон). – 178 с.
3. Щоденник Ярослава Дякона (1968–1974) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 193 с.
4. Щоденник Ярослава Дякона (1975–1981) / Рукопис // Родинний архів Андрія Дякона. – 188 с.
5. Голод Я. І. У Петранці увіковічили Ярослава Дякона / Ярослава Голод // Новини Підгір'я. – 2019. – № 6.
6. Караманов О. В. Ідеал виховання як чинник формування людини-громадянина в Галичині (1918–1939 рр.) / Олексій Караманов // Рідна школа. – 2005. – № 4. – С. 69.
7. Котик І. В. Слобода під Чорним лісом / Ігор Котик. – Калуш : Вид-во «Акцент», 2009. – С. 38.
8. Мельник Д. Г. Ярослав Дякон: тернова доля галицького інтелігента / Дарія Мельник. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2019. – 176 с. + 40 с. вклейки.
9. Ониськів Д. Г. Північно-західна Калущина в другій половині 1958–1967 рр. (За щоденниками Ярослава Дякона) / Дарія Ониськів // Калуські історичні студії. Т. 2. Збірник наукових статей, присвячений 75-м роковинам загибелі учнів Калузької торгівельної школи та 76-й річниці утворення УПА / Наук. ред. І. Тимів, О. Малярчук / Дарія Ониськів. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2018. – 178 с.
10. Програма Всеукраїнської науково-практичної конференції «Родини в суспільному і національно-культурному просторі України і світу: історія та сучасність» (до 170-річчя від дня народження українського етнографа Володимира Шухевича). У рамках Форуму українських родин, с. Тишківці Городенківського району, 29 червня 2019 р. – 16 с.
11. Родина Дяконів – взірць трагічно-героїчної долі галицької інтелігенції // Виступ Д. Ониськів на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Родини в суспільному і національно-культурному просторі України і світу: історія та сучасність» 29 червня 2019 р. / Друкований текст // Приватний архів автора. – П. 1. – 235 с.
12. Руско Н. М. Храми Калущини. Архітектурний хронограф: погляд крізь століття / Надія Руско. – Калуш, 2016. – 218 с.
13. Спогади Дякон Оксани, внучки Ярослава Дякона, 1957 р. н. Жителька м. Рівне // Приватний архів автора. – Зошит № 7. – Арк. 55.

14. Спогади Шеремети Ярослави, уродженки с. Кропивник, 1957 р. н. // Приватний архів автора. – Зошит № 7. – Арк. 56.

15. Тебешевська О. С. Піснею доля мережана / У двох книгах. Книга перша. Сторінки історії села Голяня / Оксана Тебешевська. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2017. – 374 с.

16. Тимів І. М. Поступ на ниві краєзнавства / Іван Тимів // Вісті Калушини. – 2019. – 22 берез. – № 12. – С. 7.

Dariia Onyskiv (Melnyk)

Kalush

Northwest Kalush District in 1968–1982

(According to the diaries of Yaroslav Diakon)

***Abstract.** The article explores the diaries of Yaroslav Diakon, the folk teacher, the educator, the public figure, the repressed. The records of 1968 – beginning of 1982, when the author lived in the village of Kropyvnyk in the Kalush District, are analyzed. The activity of parish priests in the underground of the HCC and the course of events in the region were investigated. On the basis of meteorological notes changes of weather conditions of northwest of the Kalush District and their influence on economic development of agriculture are traced. The events of the Prague Spring 1968 and the riots in Poland in 1976 and their implications for the country are revealed.*

***Keywords:** Yaroslav Diakon, diaries, events, analysis, church, priest, «Prague Spring».*

